

**CONSIDERAȚII PRIVIND RELAȚIA
DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI
STATUL ROMÂN. DE LA SINERGIA BIZANTINĂ
LA CRIZA COMUNISTĂ**

Pr. Drd. Viorel Ioan COZMEI
Facultatea de Istorie și Geografie din Suceava

Abstract

The relationship between the Romanian Orthodox Church and the Romanian State is a very challenging and interesting study topic from the perspective of a historian and a theologian. The special relationship of the two institutions can be observed from the beginning of their organization. The Romanian nation is deeply religious. And the dynamics of communication between the two entities are in the form of a Byzantine symphony. The church is the one fighting for the salvation of the Romanian people, for the preservation of the national identity and its elevation through culture. And the State protects the Church as a guardian and promoter of national, spiritual and cultural identity. The communist regime generates a state of alienation between the Church and the State. The result of this unnatural state is for the State to deny its own identity and values. And for the Church, the struggle to save the believers and its own institution.

Keywords: Romanian Orthodox Church, state, communism, nation, Romanian.

1. Biserica Ortodoxă

Din punct de vedere istoric, Biserica primește ființă la Cincizecime, prin coborârea Sfântului Duh asupra Sfinților Apostoli în chip de limbi de foc. Autorul actului creator care are ca rezultat Biserica este Însuși Iisus Hristos. Din îngăduința Tatălui, Duhul Sfânt este Cel care desăvârșește crearea Bisericii, în Fiul¹.

În ceea ce privește termenul de ortodox, acesta este folosit de creștinii din Răsărit pentru a se diferenția de creștinii din Apus, care, din același motiv, folosesc termenul de catolic. Nevoia acestei distincții este generată de diferențe teologice și politice. Ca moment

¹Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, Vol. I, Ediția a IV-a, EIBMO, București, 2010, pp. 67-69.

simbolic al despărțirii catolicilor de ortodocși este recunoscută marea schismă din anul 1054, însă majoritatea istoricilor recunosc că producerea acestei rupturi s-a făcut prin erodarea relațiilor dintre acestea cu câteva sute de ani înainte. Actul care marchează despărțirea Apusului de Răsărit este produs după 150 de ani: „Adevărata schismă însă s-a consumat în anul 1204 (J. Décarreaux), când cruciații, adică luptătorii creștini din Occident, cuceresc și jefuiesc mai cumplit decât necreștinii un oraș creștin, Constantinopolul”².

Caracterul național al Bisericii Ortodoxe Române arată apartenența națiunii române la ortodoxie.

2. Națiunea română creștină

Mărturiile ale încreștinării strămoșilor noștri regăsim la Sfântul Ipolit (secolele II-III), care menționează că Sfântul Apostol Andrei învăța Evanghelia pe sciți și pe traci. Eusebiu de Cezareea (secolele III-IV), în *Istoria bisericească*, menționează că același Apostol predica în Dacia Pontică sau Scythia Minor, aducând doar câteva dintre mărturiile care atestă aceasta. Ca dovezi ale succesului misionar apostolic menționăm colinde, toponime, creații folclorice etc. Un alt Apostol care propovăduiește în spațiul danubiano-pontic este Sfântul Filip, potrivit lui Walafridus Strabo, starețul unei mănăstiri din Reichenau, și unor Martirologii din Apus: „al lui Ado (Adon), arhiepiscop de Vienne, în Franța și al călugărului benedictin Usuard (Usuardus) din mănăstirea Saint Germain des Près, lângă Paris, ambii din secolul al IX-lea, dar care se bazau pe Martirologii mai vechi, la care se adaugă și unele scrieri apocrife”³.

Un rol important în răspândirea creștinismului au și romanii. După ce cuceresc o parte din Dacia, romanii creștini, prin interacțiunea lor cu dacii, popularizează creștinismul.

Dovezile continuității creștinismului pe teritoriul țării noastre sunt multiple și variate. Dintre acestea, menționăm martirii din zona Dunării de Jos, inclusiv din Scythia Minor, din perioada persecuțiilor lui Dioclețian și Licinius, care atestă prezența creștinilor, în aceste locuri, în prima parte a secolului al IV-lea. Alte dovezi

² Vasile Muntean, *Istoria creștină generală (ab initio - 1054)*, Vol. I, EIBMO, București, 2008, p. 282.

³ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Vol. 1, Editura Trinitas, Iași, 2004, pp. 58-60.

sunt: *Tăblița votivă de la Biertan* (sec. al IV-lea), inscripții funerare creștine din Tomis (sec. V-VI), bazilici precum cele de la Tropaeum Traiani, Callatis etc. (secolele IV-VI), vase de lut cu simboluri creștine la Căndești – Vrancea, Murgeni – Vaslui, Botoșana – Suceava etc. (secolele V-VIII), participarea clericilor la Sinoade Ecumenice sau Locale, inelele de bronz de la Stoicani – Galați, Fedești – Vaslui, (secolele IX-XI), *cruci-relicvar* de la Adjud – Vrancea, Focuri – Iași (secolele XI-XII), *acte de cancelarie* sârbești în care sunt menționați vlahii și felul cum își construiesc așezările în jurul bisericilor (secolele XII-XIV), episcopiile românești. Secolele XIV-XVIII sunt marcate de cristalizarea statelor românești, prin unificarea cnezatelor și voievodatelor, cum a fost cazul Țării Românești. Cu toate că primul nume de ierarh muntean cunoscut este cel al lui Iachint, Mitropolit al Ungrovlahiei, în anul 1359, fost mitropolit de Vicina, în *diploma ionanită* din 1247 sunt menționate formațiuni prestatale românești cu ierarhie bisericească superioară, inclusiv arhiepiscopi. În Moldova, potrivit unui pomelnic al Mitropoliei Rădăușilor, copiat în 1780, sunt menționați, atât conducători politici, dintre care primul este Bogdan I, cât și religioși, episcopul Nicolae. După alte opt nume este numit Ioanichie, de la care avem o atestare documentară din anul 1472. Un „Manual de cancelarie bizantin” atestă recunoașterea Mitropoliei Moldovei de către Patriarhia Ecumenică, în anul 1386, în timpul domniei lui Petru Mușat (1375-1391). Este recunoscut Mitropolitul Iosif prin gramata din 26 iulie 1401. În Transilvania, după ce este ocupată de unguri, se încearcă impunerea catolicismului și eradicarea ortodoxiei. Cu toate acestea, se păstrează din secolele XIII-XV o serie de biserici și mănăstiri românești din piatră. Pe data de 2 iunie 1360, are loc un proces al unor români din Hațeg în actele căruia sunt menționați mai mulți clerici, inclusiv un protopop. Una din mărturiile existenței clerului superior este cea de la Mănăstirea Râmeț, din anul 1376, și anume, o inscripție cu precizarea pictorului bisericesc că lucrează cu binecuvântarea arhiepiscopului Ghelasie. În anul 1479 este menționat Mitropolitul Ioanichie într-o diplomă a regelui Matia Corvin. Din inscripția unui Tetraevanghel slavon, din anul 1488, aflăm numele arhiepiscopului Daniil. Mitropolia pe care o păstora acesta era numită a Feleacului, mărturie ce o avem dintr-o semnătură provenită din anul 1497⁴.

⁴ *Ibidem*, pp. 63-231, 246-265.

3. Formațiuni prestatale

Secolele X-XIII reprezintă o perioadă în care amenințarea slavă se diminuează, iar izvoarele timpului menționează o revigorare a vlahilor. Dintre formațiunile prestatale românești sunt menționate: Voievodatul Transilvaniei, Țara Oltului, Țara Hațegului, Țara Severin, Voievodatul lui Litovoi, Voievodatul lui Seneslau, Ducatul lui Gelu, Ducatul lui Menumorut etc. Perioada de reorganizare a acestora este scurtă, având în vedere pericolul reprezentat de Imperiul Bizantin și de ungurii stabiliți în Pannonia, astfel încât, acestea se unesc formând: Țara Românească și Moldova. Confruntate cu pericolul reprezentat de pecenegi, cumani și tătari, o parte din aceste autonomii și țări reușesc să își păstreze autonomia în schimbul unui tribut⁵.

3.1. Țara Românească

Supraviețuirea românilor în perioada migrațiilor este suma a trei factori: unirea formațiunilor prestatale, înființarea instituțiilor centrale autonome și eliberarea de sub dominația străină. Distrugerea autonomiei Făgărașului din anul 1291 de către unguri îl determină pe Negru Vodă să treacă munții, să descalece la Câmpulung și să înființeze prima reședință domnească a Țării Românești. Cu timpul, cnezatele și voievodatele de până la Siret și Dunăre se unesc formând Țara Românească. O mărturie în acest sens este dată de regele Carl Robert al Ungariei în anul 1324, când menționează relațiile diplomatice cu Basarab, cu care semnează un tratat. În anul 1359, Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab, domnitor în locul tatălui său, respinge pretențiile ungurești de suzeranitate asupra Țării Românești și se declară autocrat. Apoi, înființează Mitropolia Țării Românești, în ascultare față de Patriarhia Ecumenică⁶.

⁵ Șerban Papacostea, „De la geneza statelor românești la națiunea română”, în ****, Istoria României*, Ediție revăzută și adăugită, Editura Corint Educațional, București, 2014, pp. 120-123. Autonomii românești: „grupări de sate și cătune, modelate în general după cadrul geografic în care se alcătuiseră: văile unor râuri, depresiuni intramontane, zone protejate de munți și păduri”. Acestea sunt conduse de cneji sau juzi, care îndeplinesc, atât prerogative instituționale administrative, cât și judecătorești. Țări: „autonomii politice născute din asocierea mai multor sate, depindeau de un centru de putere străin, fie direct, fie prin intermediul unei căpetenii militare, voievod în terminologia politică slavă adoptată de autohtoni, dux în izvoarele străine de limbă latină contemporane”.

⁶ *Ibidem*, pp. 127-130.

3.2. Moldova

O cronică din 1277 menționează un conflict al românilor din zona Moldovei cu rușii din localitatea Halici, iar în 1325, se menționează participarea vlahilor din Moldova alături de ruși, lituanieni și poloni în luptele împotriva Brandenburgului. În anul 1359, regele Ungariei Ludovic de Anjou încearcă să-și extindă influența asupra teritoriilor ocupate de români în sudul și estul Munților Carpați. Dacă în sud este înfruntat de Nicolae Alexandru, domn al Țării Românești, în est este întâmpinat de revolta vlahilor moldoveni. Ludovic aduce în Moldova un voievod vlah din Maramureș, Dragoș, care împreună cu războinicii săi preia acest voievodat și îl extinde spre nord și est. Dependența acestuia de regele Ungariei determină vlahii de aici să se revolte și să-l schimbe de la domnie pe Dragoș, în anul 1364, alegând în locul lui pe Bogdan, un maramureșean, care duce Moldova la independență. Ca și în cazul Țării Românești, se încearcă ocuparea Moldovei de către Ludovic, însă ungurii sunt și de această dată înfrânți, iar Moldova își câștigă independența. Fiul lui Bogdan, Lațcu, sub presiunea Ungariei și Poloniei, care îmbrățișaseră catolicismul, înființează o episcopie catolică la Siret, care aparține de Papă, fapt pentru care Papa Urban al V-lea îl recunoaște drept conducător al Moldovei, aceasta devenind stat vlah. Petru I schimbă politica externă a predecesorului său Lațcu și face alianțe cu uniunea polono-lituaniană, pentru a se proteja de pericolul ungar. Acesta înființează o mitropolie ortodoxă la Suceava, unde va fi și curtea domnească⁷.

3.3. Transilvania

Secolul al XIV-lea este marcat de acordarea de privilegii nobililor, sașilor și secuilor. Sașii și secuii se bucură de autonomie sporită, fiind scoși de sub autoritatea voievodatului, și primesc dreptul de a avea comiți proprii. Aceștia sunt cooptați la guvernarea voievodatului printr-un organism propriu, reprezentativ, numit congregația generală. Românii, spre deosebire de celelalte categorii, sunt marginalizați, excluși din congregația generală, iar autonomiile teritoriale sunt desființate. Creștinismul ortodox este înlăturat din legislația ungară, clerul prigonit, iar cnejii români sunt excluși din rândul

⁷ *Ibidem*, pp. 131-133.

nobililor din cauza apartenenței la ortodoxie și pierd dreptul de a stăpâni pământul. Motivul pentru care se iau aceste măsuri de persecutare este politic. Se vrea unificarea forțată a națiunilor din sfera de influență ungară prin impunerea creștinismului catolic. La 28 iunie 1366, regele Ludovic I emite un decret pentru nobili. Aceștia primesc dreptul să distrugă pe oricine face rău, indiferent de naționalitate, dar în special români. Unul dintre cei mai aprigi prigonitori, Bartolomeu de Avena, călugăr franciscan, afirmă că pe lângă motivația religioasă a persecuției românilor ortodocși, mai este una politică: „Pe lângă motivele religioase ale acțiunii de convertire silită a ortodocșilor, și pe cele de ordin politic, asigurarea fidelității față de regat a «schismaticilor», care pe temeiul afinității de religie și limbă cu conaționali lor din afara hotarelor regatului acționau împotriva siguranței stăpânirii sale”⁸.

4. Ev mediu româno-bizantin

Nicolae Iorga afirmă că civilizația bizantină, în toată complexitatea ei, nu dispăre, ci supraviețuiește, și este transmisă și moștenită în acest veșnic Bizanț după Bizanț⁹.

Relația specială, dintre Stat și Biserică, este o moștenire de la bizantini: „Raporturile dintre Stat și Biserică în țările românești medievale se prezintă exact ca și în Imperiul Bizantin, adică a existat o strânsă colaborare între aceste două instituții, care nu se puteau concepe una fără alta”¹⁰.

Semnele acestei simfonii le remarcăm și din faptul că reședința mitropolitană este în același loc cu cea laică. În Țara Românească, capitala este fixată la Argeș, apoi la Târgoviște și în cele din urmă

⁸ *Ibidem*, pp. 135-136.

⁹ „Byzance, avec tout ce qu'elle représentait, non pas comme domination d'une dynastie ou prééminence d'une classe dirigeante, qui pouvaient disparaître par une catastrophe, sans que l'organisme byzantin, lentement formé au cours des siècles, s'en fut ressenti essentiellement, mais comme complexe d'institutions, comme système politique, comme formation religieuse, comme type de civilisation, comprenant l'héritage intellectuel hellénique, le droit romain, la religion orthodoxe et tout ce qu'elle provoquait et entretenait en fait d'art, ne disparut pas, ne pouvait pas disparaître par la prise successive de ses trois capitales au XV-e siècle: Constantinople, Mystra et Trébizonde.” Nicolae Iorga, *Byzance après Byzance*, Considérations générales pour le Congrès d'études byzantines de Sofia, Bucarest, 1934, p. 3.

¹⁰ Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 315.

la București. În Moldova era la Suceava și mai târziu la Iași. Domnitorii, ca și împărații bizantini, se considerau protectori ai Bisericii, ctitori, cu grijă față de mănăstiri, acordau privilegii, scutiri de taxe etc. Ei nu se opreau cu daniile la granițele țării, ci ajutau și Biserica din Alexandria, Antiohia, Ierusalim, mănăstirile din Muntele Athos, și nu numai. Mitropolitul era cel care oficia slujba de încoronare și întronizare a domnitorului în catedrală. După aceea veneau la palat, unde avea loc o ceremonie de felicitare a acestuia. Primul care îl cinstea pe domnitor, ca pe un trimis al lui Dumnezeu, prin sărutarea mâinii, era mitropolitul, urmat apoi de ceilalți episcopi. Mitropolitul era al doilea om în stat, de multe ori locțiitor, și prim sfătuitor¹¹.

Domnitorul este cel care trebuie să valideze alegerea episcopilor și să-i investească în noua demnitate: „Partea bisericească își alege singură pe păstorii cei noi, însă numai atunci când îi cheamă Domnia la aceasta, la care se cere și întărirea Domnească, adică: dă celui nou ales un toiag păstoresc cu însăși mâna sa”¹².

După căderea Constantinopolului din 1453, domnitorii români sunt considerați „succesori legitimi ai bazileilor de altădată”¹³.

Sfârșitul secolului al XIV-lea aduce un nou pericol pentru Țările Române, și anume, Imperiul Otoman. Prin luptă și diplomație, prin implicarea totală a unor domnitori precum: Mircea cel Bătrân în Țara Românească, Iancu (Ioan) de Hunedoara al Transilvaniei, Vlad Țepeș în Țara Românească, Ștefan cel Mare și Sfânt în Moldova, statele românești supraviețuiesc.

Secolul al X-lea reprezintă începutul popularizării limbii slavone în spațiul cultic și administrativ al Țărilor Române, care se va

¹¹ *Ibidem*, pp. 315-316.

¹² Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Biblioteca pentru toți, Editura Librăriei Leon Ancalay, București, 1909, p. 26.

¹³ „Mai târziu, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, când dominația otomană s-a accentuat, iar domniile române erau numiți direct de Poartă, se făcea o primă slujbă de încoronare la catedrala patriarhală din Constantinopol (Istanbul), de însuși patriarhul ecumenic, în prezența membrilor Sinodului patriarhal și a înaltului cler, după vechiul ceremonial bizantin. Cu alte cuvinte, domniile române erau considerate – după 1453 – ca succesori legitimi ai bazileilor de altădată, devenind, în această ipostază, protectori de drept ai Locurilor Sfinte ortodoxe, ai Ortodoxiei în genere. Ajungând în țară, la București sau Iași, domnilor române li se făcea a doua încoronare, menționată mai sus, de către mitropolitul țării, în prezența înaltului cler și a marilor dregători.” Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 316.

menține până în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Iar din a doua parte a secolului al XIV-lea, importanța Bisericii Ortodoxe crește simțitor: „Prețuind la justa sa valoare concursul bisericii, domnia a desfășurat, îndeosebi în etapele de stabilitate politică, o intensă activitate de sprijinire a puterii spirituale care îi conferea legitimitatea, sprijin care s-a manifestat prin înălțarea locașurilor bisericești și mănăstirești, prin înzestrarea lor cu domenii, cărți și obiecte de cult”¹⁴.

Mănăstirile devin centre de cultură scrisă în care se transcriu texte religioase, se traduc opere juridice, iar mai târziu, prin meșterii tipografi, se tipăresc, inclusiv în limba română, cărți de slujbă, catehisme etc. Acest lucru este posibil datorită cooperării dintre Biserică și domnitor¹⁵.

Secolul al XVI-lea este marcat de diminuarea autonomiei statale pentru Țările Române, din cauza implicării Imperiului Otoman. Principii români sunt numiți de Înalta Poartă, însă reușesc să facă teritoriul acestora recunoscut ca intangibil, să-și păstreze administrația, autoritatea judiciară, dar și instituțiile laice și bisericești¹⁶.

Politica lui Mihai Viteazul, în ceea ce privește Biserica Ortodoxă în Transilvania, se remarcă prin încercarea de a o consolida. Mitropolitului Ardealului Ioan de la Prislop i se acordă autoritatea firească asupra clericilor din Țara Făgărașului, care sunt sub ascultarea superintendentului calvin ungar. Obține din partea Dietei drepturi pentru români, iar pentru clerici, abrogarea obligațiilor servile, și caută să adauge Biserica Ortodoxă în cadrul religiilor recepte. Totodată, încearcă o unificare spirituală și teritorială, având creștinismul ca factor de coeziune, în fața pericolului Imperiului Otoman. În secolul al XVII-lea, Înalta Poartă își schimbă modalitatea de a influența Țările Române și promovează în conducerea acestora greci și levantini¹⁷.

5. Unirea Țărilor Române

Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza în Moldova la 5/17 ianuarie 1859, și în Țara Românească la 24 ianuarie/5 februarie 1859, a produs unirea *de facto*. La data de 26 august/7 septembrie 1859, Marile

¹⁴ Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 161.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 162-185.

¹⁶ Șerban Papacostea, „Hegemonia otomană (1526-1593)”, în **, *Istoria României*, Ediție revăzută și adăugită, Editura Corint Educațional, București, 2014, p. 169.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 193-197.

Puteri au votat la Paris recunoașterea dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza, cu toate că existau obiecții ridicate de Turcia și Austria. La Conferința de la Constantinopol, Marile Puteri conving sultanul să emită decretul de recunoaștere a unirii la data de 22 noiembrie/4 decembrie 1861¹⁸.

La 9/21 mai 1877 este proclamată independența țării, o independență câștigată în luptele purtate împotriva Imperiului Otoman, alături de Rusia¹⁹. România Mare se realizează prin unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România în anul 1918.

În Basarabia, românii și-au exprimat dorința de a se uni cu România la data de 6/19 martie 1918, iar data de 27 martie/9 aprilie este marcată de votul exprimat de Sfatul Țării în favoarea unirii cu România. Unirea Basarabiei cu România este recunoscută la data de 9/22 aprilie în același an, iar Adunarea Națională Constituantă din Bucovina hotărăște unirea la 14/27 octombrie²⁰. Ei și-au exprimat dorința de unire la 28 noiembrie 1918: „Consiliul Național a convocat un congres românesc, care a votat în unanimitate pentru unire. Guvernul român a aprobat acest act, la 19 decembrie, prin decret”²¹.

În Transilvania: „Partidul Național a convocat Marea Adunare Națională, care s-a întrunit la Alba Iulia, la 1 decembrie [...] aceasta a aprobat cu o majoritate zdrobitoare unirea cu România. [...] Guvernul român a recunoscut unirea, prin decret, la 11 decembrie”²².

6. Criza comunistă

Data de 6 martie 1945 reprezintă accesarea la putere a Consiliului de Miniștri condus de Petru Groza²³, moment care marchează începutul ascensiunii comuniștilor.

¹⁸ Keith Hitchins, „Desăvârșirea națiunii române”, în ****, Istoria României*, Ediție revăzută și adăugită, Editura Corint Educațional, București, 2014, p. 307.

¹⁹ *Idem, România 1866-1947*, Ediția a V-a, Traducere din engleză de George G. Potra și Delia Răzdolescu, Editura Humanitas, București, 2017, p. 56.

²⁰ Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947). Ferdinand I*, Ediția a IV-a, revăzută și adăugită, Volumul II, Editura Enciclopedică, București, 2011, pp. 69-71.

²¹ Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 321.

²² *Ibidem*, p. 322.

²³ Gheorghe Onișoru, *Pecetea lui Stalin. Cazul Vasile Luca*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, p. 39.

La data de 30 decembrie 1947, regele Mihai este forțat să abdice, iar la scurt timp se proclamă Republica Populară România. Se formează partidul unic, prin desființarea principalelor partide istorice, cel țărănist și cel liberal, și unirea Partidului Social Democrat cu cel Comunist în Partidul Muncitoresc Român. Sunt dați afară din partid cei catalogați ca făcând parte din clasele exploataatoare, iar membrii rămași sunt numiți în funcții de conducere. Prin fraudarea alegerilor, Marea Adunare Națională și Consiliul de Miniștri devin organe ale Statului comunist, iar justiția, prin adoptarea Constituției din 1948, este supusă voinței acestora. Astfel, prin supunerea celor trei puteri statale voinței Partidului și cenzurarea presei, Republica Populară Română devine un Stat totalitar²⁴.

În ceea ce privește Biserica Ortodoxă Română, Statul ateu nu încearcă să o distrugă direct, după exemplul sovietic. Motivul este relația de solidaritate bizantină pe care o are Statul român cu Biserica de secole, încă de la primele formațiuni prestatale românești. Biserica și națiunea română nu pot fi separate, având în vedere rolul acesteia în păstrarea identității naționale în fața invaziilor, războaielor și perioadelor de ocupație suferite. Influența pe care Biserica o are în societate nu poate fi ignorată de comuniști, astfel încât aceștia încearcă să o controleze. Dintre mijloacele folosite menționăm înființarea Ministerului Cultelor, Departamentul pentru Culte de mai târziu. Această instituție are ca scop influențarea deciziilor luate de Sfântul Sinod. Fără aprobarea acestuia, deciziile luate sinodal nu pot fi puse în aplicare²⁵.

Decesul Patriarhului Nicodim din 1948 este o oportunitate pentru regimul comunist și un real pericol pentru Biserică. Susținerea de către Partid a candidaturii unei persoane sensibile la filosofia comunistă ar putea aduce grave prejudicii Bisericii. Este ales Justinian Marina (1948-1977), Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, considerat la acea vreme simpatizant al democrației populare. Alegerea patriarhului este una providențială. Faptele acestuia îl recomandă ca pe un apărător al Bisericii și al credincioșilor. O dovadă în acest sens regăsim în Nota informativă nr. 131/6.02.1949.

²⁴Dennis Deletant, „România sub regimul comunist (decembrie 1947-decembrie 1989)”, în Mihai Bărbulescu (*et alii*), *Istoria României*, Ediție revăzută și adăugită, Editura Corint, București, 2014, pp. 408-410.

²⁵*Ibidem*, p. 411.

Olimp N. Căciulă, bibliotecarul Institutului Teologic din București, îi relatează unui prieten convorbirea purtată cu Patriarhul Justinian. Potrivit ordinului primit de la Ministrul Cultelor, Stanciu Stoian, bibliotecarul intenționează să publice un articol favorabil referitor la Legea Cultelor din 1948, în Revista „Glasul Bisericii”. Patriarhul află despre intenția acestuia și: „i-a comunicat că acest articol nu poate fi primit de revistă întrucât guvernul nu merită atâtea laude, pentru că a lipsit Biserica de autonomie, a supus înalții conducători ai acesteia la diferite controale și nu i-a primit pe nici unul în Parlament; Biserica trebuie să fie diplomată față de guvern, fără a-l aproba mereu, ținând seama de nemulțumirile firești ale clerului. Departe de a se supăra de acest refuz al Patriarhului Justinian, Olimpiu Căciulă a început de pe urma acestui fapt să-l stimeze pe acesta, pentru spiritul său practic, pentru viclenia sa oltenească, cu ajutorul căreia a știut să fie bine și cu regimul, și totuși, să-și păstreze libertatea de acțiune și prietenia cu preoții liberali și țărâniști – grupul Nicoreanu – în vederea asigurării viitorului”. Iar spre final se relatează: „Olimpiu Căciulă a precizat apoi că Justinian i-ar fi comunicat, la sfârșitul discuției susmenționate, să nu se enerveze, căci peste 50 de ani, dacă se va mai vorbi despre Karl Marx, se va vorbi numai despre un filozof oarecare, ale cărui învățături nu au avut rezultate practice durabile”²⁶.

O parte dintre ierarhi, care sunt considerați indezirabili, sunt înlăturați din funcție, fie prin pensionare, fie prin alte metode. Ierarhii care scapă de această primă etapă de selecție sunt supuși la presiuni din partea organelor statale: „Ierarhii ortodocși români cunoșteau foarte bine situația grea a vieții religioase din URSS și s-au temut permanent ca nu cumva această situație să se repete și în România”²⁷.

Preoții care se pronunță împotriva comunismului sunt arestați: „Clericii care criticau regimul politic nu aveau la ce se aștepta decât la verificări, arestări și detenții pe perioade mai scurte sau

²⁶ ASRI, Fond „D”, dosar nr. 2541, f. 462, *apud* Adrian Gabor, *Profeția Patriarhului Justinian*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an XIV, nr. 286, 1 martie 2002, p. 1.

²⁷ George-Eugen Enache (*et alii*), *Biserica Ortodoxă Română în anii regimului comunist. Observații pe marginea capitolului dedicat cultelor din Raportul final al Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România*, în „Studii Teologice”, Seria a III-a, Anul V, Nr. 2 (aprilie-iunie), 2009, București, p. 28.

mai lungi. Arestări masive au avut loc, încă din anul 1945, în toate zonele țării²⁸.

Unul dintre pretextele folosite pentru arestarea preoților este apartenența acestora la mișcarea legionară: „Stereotipul echivalenței dintre „preot ortodox” – „legionar” se va întări considerabil în timpul regimului comunist, Securitatea găsind în el un bun motiv pentru arestarea sau îndepărtarea unui număr important de clerici”²⁹.

Pe lângă ierarhi și preoți, se dorea și desființarea monahismului: „Pentru comuniști, monahii trebuiau compromiși, iar mănăstirile desființate, astfel încât, să nu mai existe focare de misticism și pelerinaje ale drept-credincioșilor, organizate, de multe ori, cu girul episcopilor”³⁰.

Momentul culminant al ofensivei comuniste împotriva călugărilor îl reprezintă Decretul 410/1959. Acesta este o completare a Decretului 177 din 4 august 1948. Scopul urmărit de autorități este desființarea mănăstirilor și a monahismului în general:

„Art. 7. – Monahismul poate funcționa numai în mănăstirile autorizate ale cultelor legal recunoscute. Autorizarea de funcționare a mănăstirilor se dă de către Departamentul Cultelor. Absolvenții școlilor de pregătire a clerului pot intra în monahism la orice vârstă dacă au satisfăcut serviciul militar. Alte persoane pot fi admise în monahism numai dacă au împlinit vârsta de 55 de ani, bărbații, și de 50 de ani femeile, dacă renunță la salariu sau la pensie de la stat, dacă nu sunt căsătorite și dacă nu au obligații deja stabilite pe baza Codului familiei. În cazurile când exercitarea cultului o reclamă, Departamentul Cultelor va putea autoriza pe unii monahi să ocupe funcții bisericești și să primească salariul cuvenit.”³¹

Dacă în mod normal, potrivit legii, noile hotărâri stabilesc regulile pentru viitor, în cazul de față se constată pretenția autorităților comuniste ca acest Decret să se aplice retroactiv. Se fac presiuni pentru autorizarea tuturor mănăstirilor, nu doar pentru cele nou înființate, iar monahilor și monahiilor cu vârsta mai mică decât

²⁸ Bogdan Georgescu, *Biserica Ortodoxă Română și puterea comunistă (1945-1964). Contribuții la studiul relațiilor între Biserică și stat*, Editura Eikon, București, 2015, p. 30.

²⁹ George-Eugen Enache (et alii), *Biserica Ortodoxă Română*, op. cit., p. 26.

³⁰ *Ibidem*, p. 77.

³¹ † Gherasim Putneanu, *Tămâie și exil*, Editura Gee, Botoșani, 2003, p. 40.

cea stipulată în Decret, fără studii în domeniu, li se cerea să părăsească mănăstirile³².

Relația dintre Stat și Biserică în perioada comunistă este caracterizată de încercarea autorităților laice de a se folosi de influența acesteia și în același timp de a o compromite. Arestările abuzive, suferințele îndurate de cei întemnițați, monitorizările permanente, cenzura, acuzațiile de apartenență la mișcări anticomuniste reprezintă fața nevăzută a relației dintre cele două instituții.

Public, Statul comunist susține că are o relație de *colaborare* cu Biserica Ortodoxă Română, din două motive. Primul, pentru că are de câștigat în relațiile cu Occidentul, susținând că în România se respectă libertatea religioasă. Al doilea, pentru că Securitatea știa că spectrul de colaborator are influență, atât asupra conformiștilor, cât și asupra disidenților. Pe primii îi încuraja, în timp ce pe ceilalți îi demoraliza. Relația dintre Biserică și Stat reprezintă un subiect de studiu care provoacă la cercetare tot mai mulți istorici și teologi, întrucât, pe măsură ce se găsesc o parte dintre răspunsuri, apar noi întrebări.

³² Prof. dr. pr. Ion Vicovan, „Decretul lui A. I. Cuza din 1864 și Decretul nr. 410 din 1959 – privire comparativă: context, conținut, consecințe”, în *Răstignirea monahismului românesc – Decretul 410/1959*, Editura Doxologia, Iași, 2009, p. 63.